

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0213

LOG Titel: Caput Quartum. Flabella marina. Accarbaar kipas. - Vierde Hoofdstuk. De Zee-wajers

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUARTUM.

Flabella marina. Accarbaar kipas.

Subsequentes species arbuscularum marinarum nigrarum non pro genuino sed pro spurio Corallio habendæ sunt, quum nimis degenerant a natura & substantia Coralliorum.

Primo autem nobis occurrit tertia species arbuscularum marinarum nigrarum vero Calbahario maxime affinis, quæ *Flabellum marinum* dicitur, illæ autem diversam habent substantiam, colorem, & formam, quas omnes sub binis comprehendimus speciebus.

Primo *Flabellum marinum planum* est, secundo *Flabellum multiplex*.

Primo. *Flabellum marinum planum*, est arbuscula marina plana, plerumque rotunda, vel ad unam inclinans partem, sesqui & binos pedes alta & lata, composita ex tenuibus & flexilibus ramis, quorum quidam erecti sunt, in alios sese mox dividentes, quorum interstitia cancellata vel retiformia sunt multis, brevibus, ac transversalibus ramulis, ita ut tota arbuscula planum referat rete, sed tres habent formas.

Elegantissimæ sunt penitus planæ, quarum rami regulariter decurrunt sine protuberantibus gyris, excepto ad oram, ubi recti rami parvis eminent angulis, externe obductæ obscure ruffo, aliquando etiam nigro cortice, arenosæ & fragiles, quique, si pluviis & vento aliquamdiu illæ fuerint expositæ, facile abradi potest. Depurata autem talis arbuscula ex ruffo nigricat, & ramuli non sunt rotundi, sed angulosi, & acutis oris notati. Ipsius substantia lignosa admodum est, levis, lenta, & flexilis. Inferior caudex angulosus est & striatus, interne plerumque concavus & fungosus, ampla radice instar membranæ faxis fixus.

Secunda forma ejusdem est magnitudinis & substantiæ, vel paulo magis nigra, terreo obducta cortice, qui facile itidem separatur, sed hæc non tam plana est, multas enim gerit lacinias & incurvos ramos, qui ad oras vel ad latera prominent, ac proinde non tam elegans est prima.

Tertia major est binis prioribus, tres quatuorve pedes alta & lata, ita ut extensum referat pallium, ejus substantia fere nigra est, proxime Calbahario adcedens, immo inferiores rami tam duri & solidi sunt quam ullum Calbaharium.

Planam itidem obtinet formam, sed ubique lacinias & excrecentias habet, quæ ad latera locantur, in curtos desinentes circinnatos & acutos ramulos, ita ut totum flabellum spinulosum sit, si tractetur, externe obductum alba & cinerea calcea crusta, quæ difficultè abradi potest. Infixum autem est pelloso ampla radice potissimum in faxis fragilibus, quæ simul in una comprehendit gleba.

Secundo. *Flabellum multiplex* compositum est ex multis planis lacinias, irregulariter decurrentibus, nec ultra spithamæ altitudinem obtinet, externe obductum rubro & fragili cortice, aliquando etiam albicante, qui firmiter quoque adhæret, interne cinereum est vel gilvum, durum, faxosum, & facile frangens, cum frequenti cinereo Calbahario maxime conveniens, ejus sedes est in duris filicibus, quibus plana radice tanquam adglutinatum est.

Depurati rami sunt rotundi & glabri, in quibusdam subtiliter striati, plures aliæ hujus sunt varietates, quæ sub hoc comprehenduntur.

Præter dicta ista flagella, alia porro ingens cinerea sed rara est species, quam mox infra sub cinereo Calbahario describemus, quum ipsi adfines sit.

Sic quoque omnibus flagellis commune est, quod sub aquis naturali isto visco obducta sint, & gravem odorem marinum de se spargant, qui disparet, si aliquamdiu pluviis exponantur.

Nomen. Latine *Flabellum marinum*; Belgice *Zee-wajer*; Malaice *Accarbaar kipas*, juxta planam ipsorum formam. Sinice *Pabaytsjiu*, & *Ou baytsjiu*, h. e. albæ & nigræ arbusculæ marinæ.

Locus.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Zee-wajers.

De volgende soorten van zwarte Zeeboompjes, zyn voor geen opregt maar bastert Koraal te houden, dewyl ze van de natuur en substantie der Korallen te veel afwyken.

Voor eerst komt ons voor de derde soorte van zwarte Zeeboompjes, met het regte Kalbabaar de naaste maagschap hebbende, die men Zeewajers noemt. Deze zyn van verschillende substantie, couleur, en gedaante, die wy alle onder twee soorten begrypen.

De eerste is een Enkelde vlakke, de tweede Veelvoudige.

I. *Flabellum marinum planum*, ofte enkelde, vlakke Zeewajer, is een plat Zeeboompje, meest rond, of wat aan eene zyde hellende, anderhalfen twee voeten hoog en breed, gemaakt van dunne buigzame takken, waar van sommige regt over eind loopen, gaande weg zig in andere verdeelende, waar van de tusschenplaatzen uitgeweven zyn, nets ofte ruits-gewys, met veele korte dwerstakjes, zoo dat het gebeele boompje een vlak netje gelykt, dog zyn van drie-derlei gedaante.

De fraaiste zyn gants vlak, waar aan de takken ordentelyk loopen zonder uitsteekende krullen, behalven aan den rand, daar de regte takken met kleine boeken uitsteeken, buiten bekleed met een donkere roffe, zomtyds ook roode schorffe, zandig en bryzelig, die hem in regen en wind gelegd ligt laat afwryven. Het schoongemaakte is uit den roffen-zwart, en de takjes zyn niet rond, maar boekig, en scherpkantig. Hunne substantie is ook zeer boutagtig, ligt, taai, en buigzaam. De onderste stam is boekig en gestreept, van binnen meest hol, en woos, met een breede wortel als Perkement op de steenen geplakt.

De tweede gedaante is van de zelve grootte en substantie of wel zoo zwart, bekleed met een aardverwige schorffe, die ook ligt afgaat, maar dit is zoo vlak niet, hebbende veele lappen, en gekrulde takken, die aan de kanten of aan de zyden uitsteeken, dierhalven verre zoo mooi niet als 't eerste.

De derde is grooter dan die tweede, drie en vier voeten hoog en breed, zoo dat het een uitgebreide mantel gelykt, zyn substantie is regt zwart, het Kalbabaar naast komende, ja de onderste takken zyn zoo hard en massief als eenig Kalbabaar zyn mag.

Het heeft ook wel een vlakke gedaante, maar over al lappen aanwassen, die ter zyden uit staan, in korte gekrulde en scherpe takjes eindigende, zoo dat de gebeelen wajer steekelig valt in 't bandelen, van buiten bekleed met een witte of grauwe kalkagtige korste, die moejelyk af te schrapen valt. Het is gegrond met een buidagtige breede wortel, meest op brokkelige steenen, die ze t'zamen in een klomp vat.

II. *Flabellum multiplex*, veelvoudige Zeewajer is gemaakt van veele platte lappen, die onordentelyk door mal-kander staan, en werd niet boven een span hoog, van buiten bekleed met een roode bryzelyge schorze, sommige ook met een witagtige, die mede vast kleeft, binnen is het grauwe of vaal, hard, steenig, en kort afbreekende, met het volgende grauwe Kalbabaar meest over een komende, zyn sitplaats is op harde keisteenen, daar het met een platte wortel vast opgeplakt is.

De schoongemaakte takken zyn rond, en glad, aan sommige fyn gestreept, hebbende nog meer verandering, die men hier onder brengen kan.

Behalven de voornoemde wajers is 'er nog een groote grauwe, dog rare soorte, die wy hier naast onder 't grauwe Kalbabaar zullen beschryven, dewyl ze van deszelfs maagschap is.

Zoo hebben ook alle wajers gemeen, dat ze nog onder water zynde met de gewoonlyke slynerigheid behangen zyn, en een zware Zee-reuk van haar geven, dewelke vergaat, als men ze een tyd lang in regen legt.

Naam. In 't Latyn *Flabellum marinum*; in 't Duits Zeewajer; in 't Maleits *Accarbaar kipas*, alle na bunneplatte gedaante genaamt, in 't Chinees *Pahaytsjiu*, en *Ou haytsjiu*, dat is witte en zwarte Zeeboompjes.

Cc 3

Plaats.

Locus. Paulo profundius in mari crescunt vero Calbaharo, ac potissimum hamo adducuntur, quod facile fit, quum granuloso insident saxo, vel minori filici, quæ simul etiam adtrahitur. Sed hæc plerumque manca sunt, quum per hamum lacerentur, si saxum nimis sit grave, unde melius est, quod urinatores ea manibus vel laqueo adportent. Nullibi copiosiora sunt, quam circa infulas Amblauam, Manipam, & Kelangam, in finu Amboinenfi itidem inveniuntur, sed pusilla, incompta, sinuosa, & maxime laciniosa.

Ufus. Apud incolas in nullo sunt pretio, sed nostra natio servat ea tanquam res singulares, quem in finem tantummodo eliguntur plana, ramosa, & eleganter rotunda cum adhærente frusto radicis saxosæ. Quæ instar extensi sunt pallei, dicto depurantur modo ad caudicem & crassos ramos, quum eleganter nigra sunt, sed teneri rami calceam tenent crustam, quum haud facile radi possunt.

Protuberantes anguli & lacinia cultro vel forcipe abscindendæ sunt, & formanda sunt pro lubitu. Conchæ, Ostrea, aliaque Corallia ramis adcreta sæpe observantur, quæ relinquuntur. Compingi etiam facile possunt, quum flexilia sunt, & deprimi possunt, elegans enim præbent ornamentum Ostrodermati, pelloso enim radice quibusvis adglutinari possunt saxi cum lacte ebutyrato crassiore, ac tenui calce inter sese mixtis. Quum vero hæc ornamenta testacea plerumque humida sunt, viscum hoc non tenet, hinc alterum eligendum est saxosum viscum.

In re Medica ignotus est ipsorum usus, licet judicem, viribus haud multo inferiora esse aliis Calbahariis. Ternatensis saltem tertiæ seu spinulosæ speciei adhibent caudicem & inferiores ramos, qui sunt duri, nigri, & solidi, quos interne propinant eodem modo, quo verum Calbaharium.

Primam Flabellorum marinorum speciem præ aliis descripsit & delineavit Carol. Clusius exotic. Libr. 6. Cap. 2. sub nomine *Fruticis marini elegantissimi*, qui per naves Batavas ex India Orientali adlatus fuit anno 1603, ubi Clusius putat, hæc arbusculas referendas esse ad speciem *Palme marinæ Theophrasti*.

Elegans horum flabellorum species defertur ex infulis Aroës, atque ad Eurum fitis, illa enim plerumque rotunda sunt, spithamam circiter alta & lata, dense & subtiliter pertexta, & ad oras eleganter fimbriata, sed in villioribus ramulorum extremitatibus parum protuberant. Levia sunt, coloris nigricantis, sed luci obposita, ruffa, ac brevi & spongiosæ insident basi seu stylobatæ, locumque merent inter res raras.

Tabula Septuagesima nona

Flabellum exhibit marinum, quod est Keratophyton maximum cinereum elegantissime reticulatum, Boerb. Ind. pag. 6. cujus varietas est *Frutex marinus major Bess. mus. rarior. Tab. 24.* & *Frutex marinus, elegantissimus Clusii exotic. pag. 120.*

Plaats. Zy wassen wat dieper in zee dan het regte Kalbabaar, en werden meest met een Visboek uitgebaalt, 't welk gemakkelijk geschiedt, dewyl ze op een brokkelige klomp staan, of een kleine keisteen, die mede opgebaalt werd. Dog gemeenelyk zyn deze gescheurd, om dat de Visboek een stuk daar uit scheurt, als de steen te zwaar is. Daarom het beter is, dat ze de Duikers met de banden of met een strop opbale. Nergens vindt men ze overvloediger, dan omrent de Eilanden Amblau, Manipa, en Kelang. Den Amboineese inham geeft ze ook, maar klein, ongeschikt, bogtig, en vol lappen.

Gebruik. By de Inlanders zyn ze niet geagt, maar onze Natie bewaart ze tot rareit, waar toe men alleenlyk uitkieft, die vlak zyn, vol takken, en een mooie ronde gedaante maken, een stuk van de steenige wortel nog bebbende. De groote mantels maakt men op die wys schoon aan den stam en dikke takken, daar ze dan mooi zwart werden, maar de fyne takken bebouden hun kalkagtige korste, om dat men in 't schrapen daar niet wel kan by komen.

De uitsteekende boeken en lappen moet men met een schaar of mes afsnyden, en zoo wat fatsoeneren. Men vindt ook Schulpen, Oesters, en andere Koraalgewassen aan de takken vast gegroeit, die men dan daar aan laat. Zy zyn ook wel om in te pakken, om dat ze buigzaam zyn, en baar laten neerdrukken, gevende een fraai versierfel aan het grootwerk, want men kan ze met den buidagtigen wortel op alderbande steenen plakken met het dikke van kernemelk, en fyne kalk. Dog dewyl de grooten meest vogtig zyn, daar dezen lym niet houd, zoo moet men een andere steenlym daar toe gebruiken.

In de Medecyne hebben ze geen bekend gebruik, hoewel ik oordeele, dat ze in kragten niet veel minder zyn dan andere Kalbabaar. Immers de Ternatansen nemen van de derde of steekelige zoorte den stam en onderste takken, die hard, zwart, en massief zyn, gebruikende die binnenslyfs in alle manieren als het opregte Kalbabaar.

De eerste zoorte van Zeewajers ziet onder andere beschreeven en uitgeteekent, by Carol. Clusius exotic. Lib. 6. Cap. 2. onder den naam van *Frutex marinus elegantissimus*, zynde Anno 1603. door de Hollandscbe Schepen uit Oost-Indien aangebragt, alwaar Clusius van meening is, dat men deze boompjes behoort te brengen onder de zoorten van *Palma marina Theophrasti*.

Een schoone zoorte van wajers brengt men uit de Eilanden van Aroe, en de zoo genoemde Zuid-ooster Eilanden, deze zyn meest regt rond, omtrent een span hoog, en breed, digt en fyn uitgeweven, en aan de kanten aardig gezoomt, dog aan de slegten steeken de eindjes dertakken wat uit. Zy zyn ligt van couleur, zwartagtig, dog tegens den dag gebouwen, ros, en staan op een kort spongieus voetje, en meriteeren plaats onder de rareiteiten.

De negen en Seventigste Plaat

Vertoont de Zeewajer, welke is de grootste, gryze, zeer fraje, netsgewys gevlogte Keratophyton van Boerb. Index pag. 6. waar van een verandering is de grooter Zeeffruik, van Bess. mus. rarior. Tab. 24. en de zeer fraje Zeeffruik van Clusius exotic. pag. 120.

